

Norma a decise. Problém uskutečnění práva a pojmy suverenity a právního řádu v raných a výmarských spisech Carla Schmitta*

Norm and Decision. The Problem of the Realization of Law and the Concepts of Sovereignty and Legal Order in the Early and Weimar Writings of Carl Schmitt**

Lukáš Kollert***

Abstrakt

Článek se zaměřuje na uchopení pojmů suverenity a právního řádu v decisionistické právní filosofii Carla Schmitta (1888–1985), jednoho z nejcitovanějších a současně mj. kvůli vstupu do NSDAP v roce 1933 také nejkontroverznějších právních filosofů 20. století, v té podobě, v níž byla představena v jeho raných a výmarských spisech. V předkládané studii argumentuji, že ačkoli Schmitt sám své myšlenky neformuloval jako systém, ale naopak často polemicky a (zdlánlivě?) rozporuplně, je pomocí systematického výkladu jeho tezí obsažených zejména v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* (1914), *Diktatuře* (1921) a *Politické teologii* (1922) a úvah o problému uskutečnění práva možné (i) rekonstruovat relativně stabilní myšlenkové jádro Schmittovy koncepce a pojmu právního řádu a (ii) ukázat, že jeho filosofie práva je méně radikální, než jak sugeruje řada jeho často přepjatých výroků, pokud je posuzujeme izolovaně. V textu se snažím ukázat, že Schmitt suveréna nechápe jako pouhého držitele moci, ale jako autoritu vztaženou k jí předcházejícímu právu, jejíž rolí je zajistit zprostředkování mezi normativitou a fakticitou a uskutečnění práva v empirické realitě, a to i v *Politické teologii*, o níž platí, že je považována za radikálnější ze Schmittových publikací a pohlíží se na ni nezřídka jako na zlom v jeho myšlení.

* Tento článek vychází z mé disertační práce „Suverenity, právo a moc v raných a výmarských spisech Carla Schmitta“ obhájené na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2024. Dostupné z: <https://dodo.is.cuni.cz/handle/20.500.11956/188650> [cit. 13. 4. 2025]. Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy, projekt č. 364222 „Krise a právní stát. Studie k ústavněprávní regulaci výjimečného stavu v České republice, Francii a Spolkové republice Německo“ řešený na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Za cenné připomínky k pracovní verzi této studie děkuji prof. JUDr. Janu Kyselovi, Ph.D., DSc., a oběma anonymním recenzentům.

** This paper is based on my dissertation “Sovereignty, Law and Power in Carl Schmitt’s Early and Weimar Writings” defended at the Faculty of Arts, Charles University, Prague, Czech Republic in 2024. Available at: <https://dodo.is.cuni.cz/handle/20.500.11956/188650> [cited 13. 4. 2025]. The study was supported by the Charles University, project GA UK No 364222 “Crisis and the Rechtsstaat. A Study on the Constitutional Regulation of the State of Exception in the Czech Republic, France and the Federal Republic of Germany”, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic.

*** JUDr. Mgr. Lukáš Kollert, Ph.D., doktorand, Katedra ústavního práva, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha / Ph.D. student, Department of Constitutional Law, Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic / E-mail: lukas.kollert@seznam.cz / ORCID: 0000-0002-7135-0353 / Scopus ID: 57201070470

Klíčová slova

Carl Schmitt; decisionismus; právo; právní řád; suverenity; výjimečný stav; rozhodnutí; norma.

Abstract

In this paper, I focus on the concepts of sovereignty and legal order in the decisionist theory of Carl Schmitt (1888–1985), one of the most cited but also, due to his entry into the NSDAP in 1933, one of the most controversial legal philosophers of the 20th century, as presented in his early and Weimar writings. I argue that although Schmitt's thoughts are not presented by him within a system, but mostly polemically and with (seeming?) contradictions systematic interpretation of his ideas expressed in *The Value of the State and the Significance of the Individual* (1914), *Dictatorship* (1921), and *Political Theology* (1922), as well as his reflections on the problem of the realization of law, makes it possible to (i) reconstruct a relatively stable core of Schmitt's philosophy of law and concept of legal order, and (ii) show that his legal philosophy is less radical than many of his often exaggerated statements suggest when considered individually. I try to show that Schmitt does not understand the sovereign as a mere wielder of power, but as an authority related to preceding law, whose role is to mediate between normativity and factuality and to realize the law in empirical reality. Finally, I claim that this holds also for *Political Theology*, which is considered as one of more radical Schmitt's writings and is often seen as a turning point in his thinking.

Keywords

Carl Schmitt; Decisionism; Law; Legal Order; Sovereignty; State of Exception; Decision; Norm.

Úvod

Výklad děl Carla Schmitta, jednoho z hlavních duchovních otců decisionismu a nejcitovanějších právních filosofů 20. století, který se narodil roku 1888 v Plettenbergu a zemřel v roce 1985 tamtéž, je z mnoha důvodů nesnadným úkolem.¹ Mezi hlavní komplikace patří, že Schmitt své myšlenky až na výjimky neformuloval *systematicky*, nýbrž v *polemických*, literárně zdařilých a působivých publikacích namířených proti konkrétnímu oponentovi nebo myšlenkovému směru a nezdědka rovněž s cílem ovlivnit společenské a politické dění své doby.² Uvedenému účelu také přizpůsoboval prezentaci svých tezí, jež jsou mnohdy artikulovány vyhoceně až přepjatě pro dosažení náležitého rétorického účinku. I to je jeden

¹ Pro citování tří knih Carla Schmitta, na něž se zde především zaměřuji, používám zkratky DD, PT a WSBE. DD = SCHMITT, C. *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. 8. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, 284 s. ISBN 978-3428146925. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-54692-3>. PT = SCHMITT, C. *Politická theologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2012, 52 s. ISBN 978-80-7298-401-5. WSBE = SCHMITT, C. *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*. 3. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2015, 112 s. ISBN 978-3428145096. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-54509-4>

² K tezi, že Schmitt neformuloval své myšlenky v rámci systému, resp. že je jeho dílo záměrně nesystematické, srov. DYZENHAUS, D. *Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen and Hermann Heller in Weimar*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1997, 283 s., s. 41. ISBN 0-19-826062-8. Dále srov. např. BALAKRISHNAN, G. *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. 1. vyd. London: Verso, 2000, 312 s., s. 5 a 8. ISBN 1-85984-359-X. Ke Schmittovu přístupu k metodě a metodologii srov. NEUMANN, V. *Der Staat im Bürgerkrieg. Kontinuität und Wandlung des Staatsbegriffs in der politischen Theorie Carl Schmitts*. 1. vyd. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 1980, 253 s., s. 9 a násl. ISBN 3-593-32667-1.

z důvodů, proč nacházíme (zdánlivě?) rozpory nejen napříč jeho dílem, ale i v rámci jednotlivých spisů,³ a proč je třeba se zabírat otázkou, zda vůbec jeho myšlení obsahuje nějaké systematické jádro a v čem eventuálně spočívá a zda v něm popřípadě nacházíme zlomy, jak dalekosáhlé jsou a do jakých časových okamžiků je lokalizovat.

Nemenší výzvu představuje pro interprety Schmittův vstup do NSDAP v roce 1933, silně problematické texty publikované zejména v následujících třech letech, např. nechvalně proslulý článek *Vůdce chrání právo*,⁴ a související otázka vztahu mezi touto etapou jeho působení a dřívějšími publikacemi stejně jako mezi autorem a dílem obecně.⁵ K dosud řečenému přistupuje, že se Schmitt nevěnoval pouze jedné vědní disciplíně. Jeho texty a úvahy mají širší záběr a zasahují do oblastí práva, filosofie, politické a právní teorie, theologie, antropologie či dějin pojmů, myšlení a idejí atd.

Schmitt je mj. z důvodu svého vstupu do NSDAP jedním z nejproblematictějších a nejkontroverznějších právních filosofů 20. století. Je však také, jak jsem konstatoval výše, jedním z nejslavnějších a nejstudovanějších teoretiků, a to především kvůli pronikavosti a provokativnosti svých myšlenek. Jeho texty se staly zejména v posledních dvou dekadách předmětem enormního zájmu a i nadále významně ovlivňují současnou debatu. Je proto namístě nestrkat před jeho dílem hlavu do písku, ať už je náš názor na Schmitta a jeho filosofii jakýkoli. Množství monografií a časopiseckých studií, které jsou věnovány Schmittovi a jeho spisům, pokrývá snad všechna myslitelná témata a dosahuje takového objemu, že není možné zde podat ani jejich přehled, natož pak podrobný výčet.

Vzhledem k výše uvedenému nepřekvapí, že se v odborné literatuře setkáváme s celou řadou často značně protichůdných obrazů Carla Schmitta a výkladů jeho díla. Zatímco pro některé představuje, abych uvedl jen několik příkladů, konzervativního autora, jehož myšlení má kořeny v katolické víře,⁶ jiní na něj pohlížejí primárně jako na hlasatele bezuzdného excecionalismu,⁷ korunního právníka třetí říše,⁸ okasionálního decisionistu,⁹ klasika

³ Srov. BELLING, V. *Zrození suveréna. Pojem suverenity a jeho kritika v moderní politické a právní filosofii. Suverenity a normativní konstrukce reality I*. 1. vyd. Brno: CDK, 2014, 507 s., s. 350. ISBN 978-80-7325-349-3. DIENSTBIER, J. *Teorie mimořádného vládnutí*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2024, 243 s., s. 59. ISBN 978-80-7676-836-9.

⁴ Srov. SCHMITT, C. *Der Führer schützt das Recht*. In: SCHMITT, C. (vyd.). *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar–Genf–Versailles 1923–1939*. Berlin: Duncker & Humblot, 2014, s. 227–233. ISBN 978-3-428-14327-6. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-54327-4>

⁵ K tématu srov. kvalitní shrnutí v KERVÉGAN, J.-F. *Co s Carlem Schmittem?* 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2015, 239 s., s. 9 a násl. ISBN 978-80-7298-197-7.

⁶ Ke Schmittovu katolicismu srov. např. QUARITSCH, H. *Positionen und Begriffe Carl Schmitts*. 5. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2018, 130 s., s. 25 a násl. ISBN 978-3-428-55425-6.

⁷ Srov. GROSS, O. The Normless and Exceptionless Exception. Carl Schmitt's Theory of Emergency Powers and the 'Norm-Exception' Dichotomy. *Cardozo Law Review*. 2000, sv. 21, č. 5–6, s. 1825–1868. ISSN 0270-5192.

⁸ Slavným souslovím „korunní právník třetí říše“ Schmitta poprvé označil Waldemar Gurian, původně Schmittův žák. Srov. GURIAN, W. *Entscheidung und Ordnung. Zu den Schriften von Carl Schmitt. Schweizerische Rundschau. Monatsschrift für Geistesleben und Kultur*. 1934, sv. 34, s. 566–576. ISSN 0251-3455. Publikováno pod pseudonymem Paul Müller.

⁹ Srov. LÖWITH, K. *Der okkasionelle Dezisionismus von Carl Schmitt*. In: LÖWITH, K. (vyd.). *Heidegger – Denker in dürftiger Zeit. Sämtliche Schriften, Band 8*. Stuttgart: J. B. Metzler, 1984, s. 32–71. ISBN 3-476-00515-1. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-662-65943-4_3

politického myšlení,¹⁰ politického theologa,¹¹ bezskrupulózního oportunistu a nihilistu,¹² antisemitu,¹³ právního teoretika, který měl za cíl upozornit na nerefektované předpoklady a slabá místa liberálního státu,¹⁴ či autora, jenž zásadně ovlivnil významné myslitele radikální levice 20. století.¹⁵

Pokud jde o posouzení Schmittova vstupu do NSDAP v roce 1933, jeho působení v následujících letech a vztahu této etapy ke Schmittovu ranému a výmarskému dílu, můžeme rozlišit v zásadě tři základní interpretační pozice.¹⁶ Zatímco podle některých bylo jeho myšlení od počátku zabarveno antisemitsky, autoritářsky či totalitárně a nacházíme v něm, obrazně řečeno, setbu, z níž vyrostou, snad dokonce nutně při změně podmínek, publikace Schmitta jako tvrzeného korunního právníka třetí říše, jiní pohlížejí na události roku 1933 a let následujících jako na projev Schmittova oportunismu a zlom v jeho dosavadním pojetí. Třetí přístup konečně zdůrazňuje, že Schmittovy kroky po nástupu NSDAP k moci a jeho v té době vydané svazky nevyplyvají s logickou nutností z jeho předchozího myšlení a jsou s ním v napětí, avšak platí, že jeho dřívější koncepce tento příklon umožňovala a po nezbytných úpravách bylo lze ji adaptovat na ideologický rámec NSDAP, což také Schmitt provedl.

Okruh témat a způsobů jejich zkoumání je v případě studia Carla Schmitta, jak je patrné z dosud řečeného, velmi široký a nelze doufat, že by je nebo i jen jejich část bylo možné obsáhnout na stránkách časopisecké publikace. Je proto nezbytné její předmět zúžit a blíže vymezit. Východisko pro přiblížení předmětu tohoto článku tvoří skutečnost, že existuje nemalé množství interpretací, jež vykládají Schmittovu pozici vyjádřenou v jeho raných a výmarských spisech jako značně radikální a tak, že její podstatou je adorace právem nesvázané

¹⁰ K označení Schmitta jako nejmladšího klasika politického myšlení srov. WILLMS, B. Carl Schmitt. Jüngster Klassiker des politischen Denkens? In: QUARITSCH, H. (vyd.). *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt. Vorträge und Diskussionsbeiträge des 28. Sonderseminars 1986 der Hochschule für Verwaltungswissenschaften Speyer*. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, s. 577–598. ISBN 3-428-06378-3.

¹¹ Srov. MEIER, H. *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie. Mit einem Rückblick. Der Streit um die Politische Theologie*. 4. vyd. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2012, 304 s. ISBN 978-3-476-02466-4. Na tento přístup pohlíží naopak kriticky např. MASCHKE, G. Carl Schmitt in den Händen der Nicht-Juristen. Zur neueren Literatur. *Der Staat*. 1995, sv. 34, č. 1, s. 104–129. ISSN 0038-884X.

¹² Srov. k tomu např. BENDERSKY, J. *Carl Schmitt. Theorist for the Reich*. 1. vyd. Princeton: Princeton University Press, 1983, 336 s., s. X. ISBN 0-691-05380-4.

¹³ Srov. GROSS, R. *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*. 1. vyd. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2005, 459 s. ISBN 3-518-29354-0. Dále srov. GROSS, R. The “True Enemy”. Antisemitism in Carl Schmitt’s Life and Work. In: MEIERHENRICH, J., SIMONS, O. (vyd.). *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. New York: Oxford University Press, 2016, s. 96–117. ISBN 978-0-19-991693-1.

¹⁴ Srov. k tomu DYZENHAUS, op. cit., s. 38 a násl.

¹⁵ Shrnutí různých výkladů a přístupů je k nalezení v knize HOFMANN, H. *Legitimität gegen Legalität. Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts*. 5. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2010, 285 s., s. V a násl. ISBN 978-3-428-10386-7. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-50386-5>. Dále srov. BELLING, 2014, op. cit., s. 350. Pro shrnutí různých charakterizací Schmitta srov. rovněž KENNEDY, E. *Constitutional Failure. Carl Schmitt in Weimar*. 1. vyd. Durham-London: Duke University Press, 2004, 256 s., s. 5 a násl. ISBN 0-8223-3243-4. K recepci z levé strany politického spektra srov. např. diplomovou práci GÉRYK, J. *Levicová recepcie díla Carla Schmitta*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2018. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/95354> [cit. 4.1.2025]. Srov. rovněž SPECTER, M. What’s “Left” in Schmitt? From Aversion to Appropriation in Contemporary Political Theory. In: MEIERHENRICH, J., SIMONS, O. (vyd.), op. cit., s. 426–457.

¹⁶ Srov. k tomu BIELEFELDT, H. Deconstruction of the “Rule of Law”. Carl Schmitt’s Philosophy of the Political. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 1996, sv. 82, č. 3, s. 379–396, zde s. 394. ISSN 0001-2343.

absolutní moci, výjimky, střetu a nepřátelství.¹⁷ Některé z nich pak tvrdí, že Schmittova raná koncepce představená v publikacích předcházejících *Politické theologii* byla méně krajní a že právě zmíněný slavný spis z roku 1922 přináší jednu ze zásadních cézur v jeho myšlení.¹⁸

Cílem předkládané stati je přiblížit prostřednictvím systematické rekonstrukce Schmittových pojmů právního řádu a suverenity podstatu jeho *decisionismu* tak, jak byl předestřen v jeho raných a výmarských spisech, a to coby směru na poli filosofie práva, jenž podává svěbytnou odpověď na otázku po vztahu práva a moci a důvodu platnosti pozitivního práva a závaznosti aktů veřejné moci. Tuto rekonstrukci provádím na pozadí pro něj specifické reflexe problému uskutečnění práva, která se jako příslovečná červená nit vine jeho publikacemi a poskytuje vhodný základ pro ucelené představení jeho vlastního pojetí, které Schmitt, jak jsem výše upozornil, sám nikde soustavně nepředstavil. Součástí mého záměru je ukázat, že na bázi systematického výkladu můžeme rekonstruovat relativně stabilní jádro jeho právní filosofie a pojmu právního řádu, jež navzdory odchylkám a posunům akcentů osvědčovalo v čase jistou trvalost (v tomto kontextu tvrdím, že dokonce i v případě *Politické theologie* převažují ve vymezené oblasti prvky kontinuity nad elementy diskontinuity a že tato kniha nepřináší zásadní radikalizaci Schmittovy koncepce).

Pokud jde o metodologii, cíleně zde abstrahuji od osoby Carla Schmitta, jeho charakteru, osobních preferencí,¹⁹ životních rozhodnutí apod. Mou ambicí není vystupovat ani na straně obžaloby, ani na straně obhajoby, ale provést střizlivou, v mezích možností nezainteresovanou rekonstrukci určitého myšlenkového celku primárně na základě textové evidence. Přidržuji se zejména metody gramatického a systematického výkladu právně teoretických spisů a dále instrumentů pojmové a logické analýzy a soustředím se na teze a argumenty obsažené ve Schmittových publikacích a jejich rozbor ve vzájemných souvislostech. Mým záměrem není ani tak studovat, co si autor (Schmitt) v určité době skutečně myslel, ale myšlenkový celek, jenž dochází výrazu v jeho uveřejněných spisech.

V tomto článku se zaměřuji pouze na texty vydané do roku 1933 a z metodologických důvodů odhlížím od skutečnosti, že Schmitt v uvedeném roce vstoupil do NSDAP a následně publikoval řadu silně problematických statí. Důvodem pro zmíněné ohraničení rozhodně není snaha bagatelizovat tyto kroky, ale úsilí snížit riziko, že podaný výklad bude zatížen tou či onou předem utvořenou představou o Schmittovi, jichž existuje v odborné literatuře nepřeberné množství s tím, že takřka pro každou z nich lze izolovaně nalézt textovou oporu mj. vzhledem k výše zmíněné polemické povaze jeho spisů. Stejně tak se zde

¹⁷ Srov. např. GROSS, 2000, op. cit. WOLIN, R. Carl Schmitt. The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror. *Political Theory*. 1992, sv. 20, č. 3, s. 424–444. ISSN 0090-5917. DOI: <https://doi.org/10.1177/0090591792020003003>. NODOUSHANI, M. Anmerkungen zu Carl Schmitts Dezisionismus. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 2010, sv. 96, č. 2, s. 151–165, zde s. 155, 163. ISSN 0001-2343. DOI: <https://doi.org/10.25162/arsp-2010-0014>

¹⁸ Srov. např. MCCORMICK, J. The Dilemmas of Dictatorship. Carl Schmitt and Constitutional Emergency Powers. *The Canadian Journal of Law and Jurisprudence*. 1997, sv. 10, č. 1, s. 163–187. ISSN 0841-8209. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0841820900000291>

¹⁹ Odmítám tedy např. vysvětlovat údajný Schmittův zápal pro krajnost a konflikt jeho domnělou osobní estetickou preferencí pro to, co je jiné, zvláštní a extrémní. Srov. WOLIN, 1992, op. cit. K tématu dále srov. BÜRGER, P. Carl Schmitt oder die Fundierung der Politik auf Ästhetik. In: BÜRGER, Ch. (vyd.). *Zerstörung. Rettung des Mythos durch Licht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986, s. 147–159. ISBN 978-3518113295.

nehodlám věnovat složité otázce (dis)kontinuity ve Schmittově myšlení před rokem 1933 a po něm a dalším souvisejícím problémům. Mám ostatně za to, že řádnému vědeckému postupu odpovídá provést rekonstrukci Schmittovy pozice před rokem 1933, předvést jeho stanovisko v letech následujících, na základě srovnání výsledků konstatovat (dis)kontinuitu obou etap a následně případně zkoumat Schmittovy důvody pro změnu jeho koncepce. Předložená studie představuje první z právě popsanych kroků.

V případě našeho tématu zvolený přístup např. vede k závěru, že Schmittovy rané a výmaršské texty neobsahují obhajobu trvalého aktuálního uplatňování suverenní moci a „výjimky, která nezná výjimku z této výjimky“²⁰ a nepohlíží na suveréna (a platí to i pro *Politickou teologii*) jako na pouhého držitele moci, ale jako na autoritu vztaženou k ideji práva, jež jí logicky předchází, a nutnou podmínku uskutečnění práva v empirické realitě.

1 Mezi právem a mocí. Úvodní náčrt Schmittova pojmu právního řádu a náhledu na problém uskutečnění práva

Ve středu Schmittova uvažování o právu stojí otázka uskutečnění práva a související pojem rozhodnutí neboli *decise*, od níž je odvozeno samo slovo *decisionismus* používané pro označení jeho vlastní koncepce. Právě toto téma představuje v různých rovinách a kontextech ústřední motiv jeho filosofie a podnět ke specifickému rozvinutí klíčových termínů, jež je pro jeho myšlení charakteristické, zejména pojmů suverenity, diktatury, státu a legitimacy. Na základě textové evidence je možné doložit, že předmětné tázání stojí v ohnisku zájmu jak *Zákona a rozsudku* (1912),²¹ kde Schmitt mj. na základě reflexe problému neurčitosti práva odmítá představu soudce jako subsumpčního automatu a upozorňuje na roli *decise* v uskutečňování práva v podobě jeho soudcovské aplikace, tak i *Hodnoty státu a významu jednollice* (1914), *Diktatury* (1921) a *Politické teologie* (1922), v nichž zkoumá ve spojení s pojmy státu, diktatury a suverenity *decisi* jako prostředek ustavení a obnovení právní formy, která je předpokladem uskutečnění práva. Plně relevantní je ale také pro *Ústavovědu* (1928)²² nebo později *Legality a legitimitu* (1932)²³ a rovněž pro *Pojem politična* (1927, rozšířené vydání 1932),²⁴ jež Schmitt psal ve stejné době jako *Ústavovědu* (na jaře 1927).²⁵

Sám pojem uskutečnění práva, pro nějž má centrální význam vztah práva obecně, pozitivního práva, moci a světa společenských faktů, přitom můžeme společně se Schmittem přiblížit tak, že označuje aplikaci právní normy na „konkrétní skutkovou podstatu“²⁶ či utváření sociálního prostoru v souladu s právními preskripcemi a prvky.

²⁰ Srov. GROSS, 2000, op. cit., s. 1829. Přeložil autor.

²¹ Srov. SCHMITT, C. *Gesetz und Urteil. Eine Untersuchung zum Problem der Rechtspraxis*. 1. vyd. Berlin: Otto Liebmann, 1912, 129 s.

²² Srov. SCHMITT, C. *Verfassungslehre*. 11. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2017, 426 s. ISBN 978-3428152063.

²³ Srov. SCHMITT, C. *Legalität und Legitimität*. 8. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2005, 98 s. ISBN 978-3-428-13844-9.

²⁴ Srov. SCHMITT, C. *Pojem politična*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013, 124 s. ISBN 978-80-7298-491-6.

²⁵ Srov. KENNEDY, 2004, op. cit., s. 122.

²⁶ *PT*, s. 25.

Jelikož je při snaze pochopit určitou koncepci přínosné, porozumíme-li tomu, vůči jakým pojetím se vymezuje a proč, zahájím své přiblížení Schmittova pojmu právního řádu tím, že stručně představím, jak a z jakých důvodů optikou problému uskutečnění práva kritizuje vybrané konkurenční a v jistém ohledu krajní přístupy na poli teorie práva.

Mezi ně je ve Schmittově případě třeba řadit zejména zákonný pozitivismus (*Gesetzespositivismus*),²⁷ který byl převažujícím proudem v německé právní vědě doby německého císařství a výmarské republiky, ale také Kelsenův normativismus. Je však patrné, že se distancuje rovněž od přirozeného práva nebo lépe řečeno od přirozenoprávních teorií, jež postulují existenci nadpozitivního práva s předem daným *určitým* obsahem. Schmitt o tomto přístupu hovoří jako o *spravedlnostním* přirozeném právu (*Gerechtigkeitsnaturrecht*) v protikladu k přirozenému právu vědeckému (*wissenschaftliches Naturrecht*), které je jeho filosofií naopak poměrně blízké.²⁸ V *Hodnotě státu a významu jednotlivce* ostatně hovoří o své vlastní teorii také jako o koncepci „*přirozeného práva bez naturalismu*“.²⁹

První přístup Schmitt ostře kritizuje, jelikož podle něj vede k *mocenské teorii právní*,³⁰ která právo redukuje na fakta, typicky projev vůle mocenského aktéra, jenž není sám o sobě ničím jiným než jedním z článků řetězu světa příčin a jevů. Tuto teorii *rezolutně odmítá* zaprvé z metodologických důvodů, když v duchu známého Humeova argumentu zdůrazňuje, že z „*tobu, co se děje, jistě nelze usuzovat na to, co se má dít*.“³¹ Zadruhé se proti ní staví proto, že redukce práva na fakta v konečném důsledku zbavuje právo jeho normativního náboje. Právo pak neplatí na základě argumentů a svých vnitřních kvalit proto, že je správné či spravedlivé, ba dokonce vůbec „neplatí“, ale toliko existuje jako jev mezi jevy, jenž je vysvětlen v logice kauzality. Právo zde není možné *stricto sensu* ospravedlnit. Lze toliko konstatovat, že je či není.

Schmittova kritika mocenské teorie právní vrcholí v argumentu, že je nucena se přihlásit k nepřijatelnému závěru, nebo se mu vyhýbá jediné za cenu logického rozporu, když je dotlačena k tomu, aby moc v jistém ohledu dedukovala z práva.³² Dochází k tomu v okamžiku, kdy má podat odpověď na známou otázku sv. Augustina, jak se moc vladaře liší

²⁷ Překládám jako „zákoný pozitivismus“ s ohledem na skutečnost, že je tento překlad v české odborné literatuře již zažit. Srov. např. KÜHN, Z. Důvody stojící za právním formalismem. *Jiné právo* [online]. 12. 6. 2008 [cit. 16. 9. 2024]. Dostupné z: <https://jinepravo.blogspot.com/2008/06/dvody-stojc-za-prvnm-formalismem.html>. SOBEK, T. Zákoný pozitivismus? *Teorie práva. Blog o teorii práva, filosofii práva a věcech souvisejících* [online]. 14. 3. 2009 [cit. 16. 9. 2024]. Dostupné z: <http://teorieprava.blogspot.com/2009/03/pravni-pozitivismus-se-v-soucasne-dobe.html>

²⁸ Velmi dobrá prezentace obou teorií u Schmitta se nachází v monografii SCHUPMANN, B. *Carl Schmitt's State and Constitutional Theory. A Critical Analysis*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2018, 256 s., s. 114 a násl. ISBN 978-0198791614. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198791614.001.0001>

²⁹ *WSBE*, s. 77. Srov. dále NEUMANN, 1980, op. cit., s. 29.

³⁰ Mühlhans argumentuje, že Schmitt mluví na zastávce zákonného pozitivismu, především pak Labanda. Srov. MÜHLHANS, W. *Carl Schmitt. Die Weimarer Jahre. Eine werkanalytische Einführung*. 1. vyd. Baden-Baden: Nomos, 2018, 733 s., s. 93. ISBN 978-3848753048. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845294865-1>

³¹ SCHMITT, 1912, op. cit., s. 3.

³² Srov. *WSBE*, s. 30. Dále srov. disertační práci HABFAST, U. *Das normative Nichts der Entscheidung. Eine Studie zum Dezisionismus in den frühen Schriften Carl Schmitts*. Disertační práce. Frankfurt am Main: Johann-Wolfgang-Goethe-Universität, 2000, s. 41 [cit. 16. 9. 2024]. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/14507674.pdf>

od moci bandy lupičů.³³ Buďto prohlásí, řečeno v narážce na výrok hostinského Palivce známého z *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války*, „moc jako moc, třebaš loupežníková“, což je ovšem stěží akceptovatelné, nebo musí uvést kvalitativní kritérium, jež je pro moc státu specifické. Pokusí-li se však odlišit moc státu od moci jiných osob např. na základě požadavku na stabilitu moci, vtahuje do diskuse hodnotící neboli normativní hledisko. V tu chvíli ovšem poměřuje moc právem, které jí musí v jistém ohledu logicky předcházet, čímž popírá sebe sama. Z pouhé moci se pak stává „způsobilá“ neboli oprávněná moc, čímž si protivník protiřečí.

Explikace zákonného pozitivismu opírající se o fakta sice může popsat proces, jímž byl zákon přijat, objasnit, proč množina lidí určitý myšlenkový obsah považuje za platné právo, a přiblížit, jak právo ve společnosti působí. Nemůže však podle Schmitta přísně vzato ustavit jeho *platnost* a jako normu je *ospravedlnit* a založit *právní nárok na poslušnost* v protikladu k pouhému *faktickému donucení*.

Základem nesnází spravedlnostního přirozeného práva je podle Schmitta neurčitost práva a skutečnost, že nadpozitivní norma nemůže nesporně vyjavit svůj obsah a sebe sama aplikovat.³⁴ Je vždy odkázána na jednotlivce z masa a kostí, kteří normu zprostředkují, konajíce případně jako reprezentanti určité instituce. To nás vede k hledání aktéra, jenž by tento úkol naplnil. Každý jednotlivce? Krajní konsekvencí je anarchie a *status naturalis*.³⁵ Dílčí sociální uskupení? Rizikem je dominance určité zájmové skupiny, občanská válka nebo parcelace území. Narážíme zde na Schmittem akcentovanou obtíž, že postulování existence předem daného nadpozitivního práva s určitým obsahem ve svém praktickém důsledku nemusí znamenat nic jiného než „vládu a suverenitu lidí, kteří se mohou na toto vyšší právo odvolat a rozhodují o tom, co je jeho obsahem a jak a kým má být uplatňováno“.³⁶ Otázka vždy směřuje k subjektu, jenž rozhoduje a je oprávněn rozhodnout, co je jeho obsahem obecně a v jednotlivém případě. *Quis interpretabitur? Quis iudicabit?*³⁷

Pokud bych měl Schmittovo zhodnocení obou přístupů převést na jednoduchou formuli, dalo by se shrnout tak, že zatímco zákonný pozitivismus není schopen vysvětlit uskutečnění *práva* (nebo popírá sebe sama), východiska spravedlnostního přirozeného práva nečiní zřejmým, jak dochází k *uskutečnění* práva, potažmo nakonec paradoxně mohou vést, pokud jsou domyšleny do jednoho z možných logických důsledků, k podobným konsekvencím jako zákonný pozitivismus, tedy dominanci určitého sociálního uskupení, jehož partikulární zájem se zde však navíc může přikrýt fíkovým listem vyššího práva.³⁸

³³ Srov. k tématu MEHRING, R. *Pathetisches Denken. Carl Schmitts Denkweg am Leitfaden Hegels. Katholische Grundstellung und antimarxistische Hegelstrategie*. 1. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 1989, 250 s., s. 71. ISBN 978-3428067312. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-46731-0>

³⁴ Srov. *WSBE*, s. 40, 83.

³⁵ Srov. tímto směrem např. *ibid.*, s. 85. Dále pak srov. SCHMITT, C. *Die Tyrannei der Werte*. 3. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2011, 91 s., s. 39. ISBN 783-428-13457-1.

³⁶ SCHMITT, 2013, op. cit., s. 66.

³⁷ Srov. *ibid.*, s. 121.

³⁸ V podobném duchu kritizuje klasičnou přirozenoprávní teorii také Schmittův sok Kelsen. Srov. KELSEN, H. *Reine Rechtslehre. Einleitung in die rechtswissenschaftliche Problematik*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, 181 s., s. 28–30. ISBN 978-3-16-149703-2.

Jelikož Schmitt příkře kritizuje zákonný pozitivismus a mocenskou teorii právní, musí být jeho koncepci vlastní distancování se od snahy redukovat právo na moc a fakta obecně, afirmace předělu mezi mětím a bytím, odmítnutí identifikace práva se souborem pozitivních právních norem a uznání práva existujícího mimo tento rámec. Protože se však současně vymezuje vůči spravedlnostnímu přirozenému právu, musí nadpozitivní idea práva v jeho filosofii hrát úlohu normativního referenčního bodu bez předem daného zjevného obsahu. Tento bod tvoří základ stability řádu, pokud je spojen s mocí, neboť ji umožňuje chápat právně a nikoli pouze jako nahodilou vůli aktuálního držitele moci, jehož sílu „smí“ bez dalšího zpochybnit a odstranit jiná síla, bude-li k tomu mít zdroj a kuráž.

Schmittovu vlastní koncepci nyní postupně představím ve větším detailu na pozadí *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, *Diktatury* a *Politické teologie* neboli publikací, jež s ohledem na svůj obsah a tematické zaměření poskytují vhodný základ pro komplexní přiblížení Schmittova pojmu právního řádu a suverenity.

2 Hodnota státu a význam jednotlivce

Své stanovisko k pojmu práva a právního řádu představuje Schmitt snad nejuceleněji ve své habilitaci *Hodnota státu a význam jednotlivce* publikované v roce 1914. Na čtenáře jeho pozdějších svazků může působit jako překvapení, že zde vychází z ostrého předělu mezi světem měti a bytí a předkládá ostrou kritiku „mocenské teorie právní“, kterou jsem popsal v předchozí části. Zatímco svět jevů podléhá zákonu *kausalit*y, právo náleží do normativní dimenze, pro kterou je určující otázka *platnosti*, *správnosti*, *hodnot* a jejich hierarchického uspořádání.³⁹ Klíčovými body jeho koncepce jsou zde pojmy abstraktní ideje práva, státu, moci, pozitivního práva, sociální reality a suverenity. Ta je sice ve zkoumané publikaci z roku 1914 zmíněna jen zběžně, ale již zde má svou roli a ve Schmittových výmarských spisech později získá, jak známo, zásadní význam.

Mám přitom za to, že v *Hodnotě státu a významu jednotlivce*, která patří mezi méně studované ze Schmittových spisů, Schmitt načrtává některé z určujících kontur své filosofie práva, jež se sice budou v průběhu času obměňovat, ale ve své základní struktuře zůstanou podobné. Je proto namístě věnovat této knize náležitou pozornost.

Ideální abstraktní právo platí podle Schmitta nezávisle na moci a stavu věcí ve světě faktů. Jeho problémem ovšem je, že je abstraktní a neurčité a nemůže sebe samo aplikovat a ani nepopíratelně zpřístupnit, co je jeho obsahem. Má-li být uskutečněno a účinně pořádat sociální realitu, je třeba, aby bylo zprostředkováno. Nositelům tohoto poslání je podle Schmitta *stát*.

Stát je institucí, jejímž jediným legitimním účelem je realizovat právo.⁴⁰ Tímto úkolem je dokonce přímo definován.⁴¹ Pouze nakolik konkrétní stát odpovídá tomuto pojmu státu, natolik je něčím ospravedlněným a racionálním, co se liší od shluku banditů neboli *magnum*

³⁹ Srov. *WSBE*, s. 26 a násl.

⁴⁰ Srov. *ibid.*, s. 56.

⁴¹ Srov. *ibid.*, s. 10, 71.

latrocinium.⁴² Je toliko „prvním služebníkem práva“⁴³, nástrojem, jehož smysl spočívá výlučně „v úkolu uskutečňovat právo“ v empirické realitě.⁴⁴ Platí tedy, že „právo není ve státě, nýbrž stát v právu“⁴⁵ a že stát „není tvůrcem práva, nýbrž právo tvůrcem státu: právo předchází státu.“⁴⁶

Prostředkem státu k naplnění uvedeného cíle jsou kromě aktů suveréna zejména normy pozitivního práva jakožto konkretizujícího, „zprostředkujícího“ a „sloužícího“ práva,⁴⁷ jež může legitimně platit pouze natolik, nakolik uskutečňuje ideu práva zprostředkovanou státem, tzn. v konečném důsledku suverénem a jeho rozhodnutím. Před naším zrakem se tak rýsuje následující logická posloupnost uskutečnění práva probíhající v médiu státu: ideální abstraktní právo – decise – norma – aplikace práva – sociální realita.

Jelikož je právo v konečném důsledku realizováno konkrétními lidmi v předem ztvárněném společenském, institucionálním, hospodářském, geografickém, náboženském, kulturním apod. prostoru, je nutnou konsekvencí zprostředkování práva jeho „znečištění“, které je cenou za to, že se právo, jež směřuje ke svému uskutečnění, paktovalo „se silami reálného světa jevu“.⁴⁸ Je to daň, kterou idea platí za svou tendenci směřující k tomu, aby „se stala viditelnou, aby se vtělila“.⁴⁹ Toho může právo dosáhnout pouze tak, že se stane pozitivním, což je spojeno s tím, že svět, který jím má být formován, působí nazpět jako faktor, jenž se spolupodílí na podobě práva kladeného státem. Jak říká Schmitt sám: „Avšak tím, že stát ustavuje spojení mezi právem a empirickým světem, vplouvá do právní normy vyhlášené státem, která jím prošla jako médiem a tím utrpěla specifickou modifikaci, moment empirična.“⁵⁰

Schmitt tedy za subjekt právního éthosu označuje stát,⁵¹ nikoli např. jednotlivce nebo dílčí společenská uskupení, jak jsem uvedl výše v souvislosti s jeho kritikou spravedlnostního přirozeného práva. Nyní je namístě blíže zkoumat, na základě jakých argumentů tak činí. Je patrné, že vazba mezi právem a státem se u Schmitta jako kritika mocenské teorie právní z metodologických důvodů nemůže opírat o fakta a jejich zkoumání. Je tedy třeba hledat jiný, logický důvod uvedeného propojení. Ten tkví podle Schmitta v okolnosti, že stát vznáší nárok na to být *nejvyšší* mocí na určitém teritoriu.⁵²

⁴² Srov. *WSBE*, s. 45.

⁴³ *Ibid.*, s. 57. Přeložil autor.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 10. Přeložil autor. Dále srov. *ibid.*, s. 58, 71, 86.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 52. Přeložil autor.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 50. Přeložil autor. Dále srov. *ibid.*, s. 15.

⁴⁷ Srov. *ibid.*, s. 77.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 81. Přeložil autor. Srov. dále KRAUSE, H. Repräsentation bei Carl Schmitt. *Die Neue Ordnung*, 2002, roč. 56, č. 2 [cit. 16. 9. 2024]. Dostupné z: https://die-neue-ordnung.de/webarchiv/web.tuomi-media.de/dno2/inhalt/inhalt_2_2002ac3c.html?navid=152

⁴⁹ NICOLETTI, M. Die Ursprünge von Carl Schmitts „Politischer Theologie“. In: QUARITSCH, 1988, op. cit., s. 109–129, zde s. 121. Přeložil autor.

⁵⁰ *WSBE*, s. 75. Přeložil autor. K tématu srov. HABFAST, 2000, op. cit., s. 125. HERRERO LÓPEZ, M. *The Political Discourse of Carl Schmitt. A Mystic of Order*. 1. vyd. Lanham: Rowman & Littlefield International, 2015, 512 s., s. 52, 83, 155. ISBN 978-1783484546. SCHUPMANN, 2018, op. cit., s. 102. Dále srov. MACHUNSKY, N. Bürgerkrieg und Partisanentum im Werk Carl Schmitts. *Gesellschaft für Kritische Bildung* [online]. [cit. 16. 9. 2024]. Dostupné z: <https://kritischebildung.de/afkg/BuergerkriegUndPartisanentum.pdf>

⁵¹ Srov. *WSBE*, s. 10.

⁵² Srov. *ibid.*, s. 10, 40, 86, 100.

Když Schmitt hovoří o *nejvyšší* moci, nemá na mysli momentálně *nejsilnější* moc jako faktickou kategorii,⁵³ jež je v čase proměnlivá, ale dále neodvozenou moc, která představuje poslední rozhodovací instanci v daném prostoru a s (relativně) konečnou platností *rozhoduje* o obsahu abstraktního práva a konkretizuje ho. Predikát „být nejvyšší“ se o této moci vypovídá primárně v souvislosti se způsobilostí ustavit stabilní právní řád neboli *status civilis* a sjednotit množinu osob pod vládu práva. Postulování nejvyšší moci je podle Schmitta nutným logickým předpokladem dosažení tohoto cíle. Lze provokativně říci, že bez této zprostředkující autority existuje tolik vizí práva a jeho obsahu, kolik existuje osob nebo skupin, jež jsou schopny si určitou představu o právu vytvořit.

Vnucuje se nicméně otázka, jakým způsobem vlastně může přijmout rozhodnutí stát neboli komplex, jenž se na rozdíl od kamenů, stromů a jednotlivců nezávisle na lidské konstrukci ve světě přirozeně nevyskytuje. Ať už stát redukuje na pozitivní právní řád nebo chápeme jako právní osobu či šířeji, jako to nesporně činí Schmitt, narážíme na problém, že stát jakožto institucionální komplex nemůže sám bezprostředně působit způsobem srovnatelným s konáním jednotlivého člověka, podobně jako obchodní společnost nemůže sama o sobě konat, ale musí být zastoupena např. jednatelem. To znamená, že ve zprostředkování mezi idealitou a realitou, resp. normativitou a fakticitou prostřednictvím rozhodnutí musí hrát v nějakém ohledu podstatnou roli jednatel nebo jejich skupina.

Pro další postup je důležité, že Schmitt již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* uvádí, že tázání se po uskutečnění práva nutně vede k postavě *suveréna* a jeho *rozhodnutí* čili decisi *neomylné* osobní instance, jejíž neomylnost nespočívá ani tak ve schopnosti provádět bezvadné kognitivní úkony, nýbrž ve skutečnosti, že v mezních situacích přijímá v pozici nositele nejvyšší moci konečné, závazné a dále nepřezkoumatelné rozhodnutí,⁵⁴ které je *sans appel*.

Schmitt na konci druhé kapitoly zkoumané knihy konstatuje, že „*jakmile se někde objeví úsilí o uskutečnění myšlenky, její zviditelnění a sekularizaci, objevuje se současně, vedle potřeby **konkrétního rozhodnutí**, které musí být hlavně určité, byt' na úkor myšlenky, úsilí o právě tak **určitou a neomylnou instanci**, jež je formuluje.*“⁵⁵ Dále píše, že právní myšlenka, která „*má sloužit jako vodítko pro utváření skutečnosti, se musí stát pozitivní, tj. její obsah je kladen aktem **suverénního rozhodnutí**, stává se z ní zákon a je vyslovena v konkrétní podobě.*“⁵⁶

Citované pasáže nás přirozeně přivádějí k postavě suveréna, jež se stává klíčovým pojmem *Diktatury* a zejména *Politické teologie*. Otevírá se tak před námi brána pro to, abychom optikou koncepce představené v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* pohlédli rovněž na pozdější Schmittovy myšlenky týkající se suverénní diktatury, výjimečného stavu a suverenity.

3 Diktatura

Schmitt v roce 1921 vydává z informativního hlediska bohatou monografii s názvem *Diktatura*, kterou navazuje na svá zkoumání provedená v době první světové války, jež byla

⁵³ Srov. *WSBE*, s. 51.

⁵⁴ Srov. *ibid.*, s. 82. Dále srov. SCHMITT, C. Die vollendete Reformation. Bemerkungen und Hinweise zu neuen Leviathan-Interpretationen. *Der Staat*. 1965, sv. 4, č. 1, s. 51–69, zde s. 66. ISSN 0038-884X.

⁵⁵ *WSBE*, s. 81 a násl. Přeložil a zdůraznil autor.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 79 a násl. Přeložil a zdůraznil autor.

věnována diktatuře a stavu obležení.⁵⁷ Vzhledem k cílům tohoto článku není nutné zde shrnovat obsah tohoto poměrně rozsáhlého svazku, v němž se Schmitt v souvislosti s diktaturou věnuje nejen zkoumání literatury od Machiavelliho či Bodina až k Rousseauovi, ale také vlády Cromwella, praxe knížecích komisařů a působení představitelů Velké francouzské revoluce. Zaměřím se zde spíše na sám pojem diktatury a její souvislost s problémem uskutečnění práva.

Termín „diktatura“ Schmitt nepoužívá k denotaci svévolné autoritářské nebo tyranské vlády spojené s negativním hodnotícím znaménkem,⁵⁸ ale v duchu původní římské instituce pro označení mimořádného, reaktivního, na pověření založeného, časově omezeného, na konkrétní účel vázaného výkonu veřejné moci, který s cílem zajistit existenci faktické normální situace jako podmínky uskutečnění práva prostřednictvím pozitivních právních norem a překonat krizi, jež se vzhledem k určité vizi řádu ukazuje jako abnormální překážka, vede k negaci či suspendaci norem určených k uskutečnění práva a uvolnění moci od právních omezení, jimiž je za normálních okolností vázána.

Z hlediska zájmu na správném pochopení Schmittova pojetí je třeba náležitě reflektovat, že Schmitt jasně říká, že diktatura *nikdy není sama o sobě cílem, ale pouze prostředkem k cíli, jenž se od ní odlišuje*. V *Diktatuře* uvádí: „*Diktatura, která nečiní sebe samu závislou na úspěchu, jenž odpovídá nějaké normativní představě a jehož má být nicméně konkrétně dosaženo, která tudíž nemá za účel učinit sebe samu zbytečnou, je svévolnou despocií.*“⁵⁹ Tímto účelem je obecně vzato stejně jako ve spisu z roku 1914 *uskutečnění práva*.⁶⁰

Jedním z určujících znaků diktatury je suspendace pozitivních právních norem určených k uskutečnění práva neboli, řečeno slovníkem *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, předpisů sloužícího, resp. zprostředkujícího práva.⁶¹ Tento atribut nám umožňuje přiblížit vnitřní logiku zkoumaného centrálního pojmu Schmittovy filosofie práva. Jejím východiskem je premisa, že vnitřní podmínkou platnosti norem pozitivního práva je existence *faktické normální situace*, která je v souladu se suverénovou decísi o obsahu o sobě neurčité ideje práva a umožňuje, aby jejich aplikace vedla k sledovanému cíli, jímž je uskutečnění práva ve světě faktů. Schmitt zastává (i nadále) stanovisko, že právo je standardně a většinou bez zásadních obtíží účinně realizováno prostřednictvím norem určených k uskutečnění práva (*Rechtsverwirklichungsnorm*)⁶² a pro působení diktátora není dán legitimní důvod. Odpadne-li však normami předpokládaná normalita např. proto, že určité sociální síly podstatně narušily veřejný pořádek a bezpečnost a normalitu jako takovou, může podle Schmitta nastat situace, kdy aplikované předpisy pozitivního práva nebudou schopny plnit účel, kvůli němuž jedine

⁵⁷ Srov. SCHMITT, C. Diktatur und Belagerungszustand. Eine staatsrechtliche Studie. In: MASCHKE, G. (vyd.). *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916–1969*. Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 3–23. ISBN 978-3428074716.

⁵⁸ Srov. *DD*, s. XVII, 6.

⁵⁹ *Ibid.*, s. XVII. Přeložil a zdůraznil autor. K rozdílu mezi diktaturou a despocií srov. HOFMANN, 2010, op. cit., s. 53, 142.

⁶⁰ Srov. *ibid.*, s. XX.

⁶¹ Srov. *WSBE*, s. 77.

⁶² Srov. *DD*, s. XX, 133.

platí, totiž uskutečňovat právo konkretizované rozhodnutím suveréna, a tudíž je namístě je *dočasně* suspendovat.

K suspendaci právních norem může dojít buď na základě pověření ze strany *pouvoir constitué* za účelem obnovení stavu, který odpovídá stávající představě suveréna o normalitě, což se shoduje s klasickým institutem výjimečného stavu regulovaného v pozitivním právu (stav obležení apod.), nebo s odvoláním na suverénní *pouvoir constituant*,⁶³ a to buď opět s cílem obnovit normalitu, např. v případě vážného nepředvídaného existenčního konfliktu uvnitř politické jednoty, nebo naopak decisi stanovit novou vizi obsahu ideje práva a nastolit jí korespondující normalitu v revolučním aktu.

Prvnímu případu odpovídá Schmittův pojem *komisařské* diktatury, zbylým dvěma pak diktatury *suverénní*.⁶⁴ Zatímco u komisařské diktatury jsou pozitivní právní normy, které jsou určeny k uskutečnění práva za normální situace, suspendovány na základě pozitivních preskripcí, typicky těch, jež jsou stanoveny pro situace mimořádné, bez zásahu suverénní moci, v případě suverénní diktatury se veřejná moc k ideji práva, která má být realizována, již nevztahuje skrze normy práva pozitivního, ale bezprostředně. Zejména tento okamžik postihuje podle mé interpretace Schmittovo tvrzení, podle něhož podstata diktatury spočívá v „*obecné možnosti oddělení právních norem od norem určených k uskutečnění práva*“.⁶⁵

Jelikož by však suverénní diktatura, která by nesledovala za cíl „*učinit sebe samu zbytečnou*“, byla pouhou „*svévolnou despotií*“, nemůže být tento způsob uskutečňování práva normou, ale právě jen „*konkrétní výjimkou*“.⁶⁶ Vnitřní dialektika diktatury spočívá u Schmitta v tom, že sice neguje právní normy, ale pouze proto, aby je realizovala,⁶⁷ nebo možná lépe řečeno proto, aby nastolila předpoklady, jež jsou nutné pro to, aby skrze pozitivní právní předpisy docházelo k uskutečnění práva. Jejím jediným legitimním účelem je odstranit překážky pro ustavení či obnovení normality jako podmínky, za které mohou platit normy pozitivního práva, což má vést k její terminaci.

4 Politická theologie

Politickou theologii, která patří společně s *Pojmem politična* mezi Schmittovy nejznámější texty, vydává Schmitt v roce 1922 čili pouhý jeden rok po *Diktatuře*. Při studiu obou publikací je patrná jejich věcná příbuznost, jež spočívá v koncentraci na „výjimku“, mezní, mimořádné situace a reflexi významu, který mají pro právo a právní vědu.

Četba sekundární literatury nicméně vyjevuje, že *Politická theologie* je mj. ve srovnání s *Diktaturou* považována za radikálnější ze Schmittových spisů.⁶⁸ Někteří autoři ji navíc

⁶³ Srov. *DD*, s. 136 a 142.

⁶⁴ K tomuto tématu srov. KOLLERT, L. Suverenita a diktatura ve filosofii práva Carla Schmitta. In: BELLING, V., KOLLERT, L. a kol. *Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*. Ústí nad Labem: Nakladatelství Jana Evangelisty Purkyně, 2017, s. 113–141. ISBN 978-80-7561-064-5.

⁶⁵ *DD*, s. XVII. Přeložil autor.

⁶⁶ Srov. *ibid.*, s. XVIII, 134. Přeložil autor.

⁶⁷ Srov. *ibid.*, s. XVIII.

⁶⁸ Srov. např. MCCORMICK, 1997, op. cit.

vnímají jako jeden ze zásadních zlomů ve Schmittově myšlení, jenž vede k předřazení moci právu, obhajobě trvalého suverénního a pozitivním právem nesvázaného uplatňování veřejné moci a příklonu k absolutní „výjimce, která nezná výjimku z této výjimky“.⁶⁹

Nutno říci, že právě nastíněný výklad může vzhledem k řadě přehnaných Schmittových výroků v *Politické teologii* působit na první pohled věrohodně. Neříká v ní snad, že se rozhodnutí „normativně nazíráno rodí z ničeho“⁷⁰ a že výjimečný případ „odhaluje nejjasněji podstatu státní autority. Rozhodování se zde odděluje od právní normy a (formulujeme-li to paradoxně) autorita dokazuje, že k tomu, aby vytvořila právo, žádné právo nepotřebuje“?⁷¹ A netvrdí také, že výjimka „je zajímavější než normální případ. To, co je normální, nedokazuje nic, výjimka dokazuje vše; výjimka nejen potvrzuje pravidlo, ale pravidlo vůbec žije jen z výjimky. Ve výjimce prolamuje síla skutečného života káru mechaniky ztuhlých opakováním.“?⁷²

Při interpretaci *Politické teologie* je však třeba se podobně jako i v případech dalších Schmittových publikací náležitě vypořádat se skutečností, že v ní nacházíme také řadu vyjádření svědčících naopak ve prospěch její kontinuity se staršími texty, v nichž Schmitt kladl ideální právo před moc a jako o nástroji uskutečnění ideálního práva hovořil o pozitivním neboli zprostředkujícím právu.

V souladu s *Hodnotou státu a významem jednotlivce* a kritikou mocenské teorie právní tak např. Schmitt upozorňuje, že nějaká „nevývratná, nejvyšší, to znamená největší moc fungující s jistotou přírodního zákona v politické skutečnosti neexistuje; moc nedokazuje pro právo nic, a to z onoho banálního důvodu, který Rousseau v souladu s celou svou epochou formuloval takto: *La force est une puissance physique; le pistolet que le brigand tient est aussi une puissance*.“⁷³

V duchu uvedeného spisu z roku 1914 (ale i knihy *Zákon a rozsudek* vydané v roce 1912) dále uvádí, že právní „forma je ovládána ideou práva a nutností aplikovat právní myšlenku na konkrétní skutkovou podstatu, to znamená uskutečňováním práva v nejširším smyslu. Právní idea se sama uskutečnit nemůže, a proto je jí ke každé přeměně ve skutečnost třeba zvláštního utváření a zformování. To platí jak pro zformování obecné právní myšlenky v pozitivní zákon, tak i pro aplikaci pozitivní obecné právní normy v soudnictví či ve správě.“⁷⁴ Dále pak pokračuje: „rozhodnutí v nejširším smyslu patří ke každé právní percepci. Každá právní myšlenka totiž převádí právní ideu, která se nikdy neuskuteční ve své čistotě, v jiný agregátový stav a připojuje k němu nějaký moment, který se nedá převzít ani z obsahu právní ideje a při aplikaci obecné pozitivní právní normy ani z obsahu této normy.“⁷⁵ Rovněž je třeba řádně reflektovat pasáže, z nichž vyplývá, že Schmitt v *Politické teologii* i nadále pohlíží na právní řád komplexně jako na dialektickou jednotu decise a norem.

⁶⁹ Srov. GROSS, 2000, op. cit., s. 1829. Přeložil autor.

⁷⁰ PT, s. 27. Nutno ale doplnit, že již roku 1921 Schmitt v *Diktatuře* uvádí, že rozhodnutí, které „je obsaženo v zákonu, se normativně nazíráno rodí z ničeho.“ DD, s. 22. Přeložil autor.

⁷¹ PT, s. 15.

⁷² Ibid., s. 16.

⁷³ Ibid., s. 18. V českém překladu je zachován výše uvedený francouzský text, který je v poznámce pod čarou přeložen takto: „Síla je fyzická moc; pistole, kterou drží lupič, je takéž moc.“

⁷⁴ Ibid., s. 25.

⁷⁵ Ibid., s. 26.

Je nesporné, že v ohnisku zájmu *Politické theologie* stojí „absolutní výjimka“ neboli „skutečný výjimečný případ“,⁷⁶ jenž není vymezen v platném právním řádu.⁷⁷ Předmětem sporu však může být, proč se Schmitt na tento pojem soustředí a jaký cíl tím sleduje. Máme-li podat odpověď na otázku, zda se *Politická theologie* nese spíše ve znamení kontinuity nebo diskontinuity s předchozími publikacemi a jaká koncepce právního řádu leží v jejím základu, je třeba, jak se domnívám, věnovat tomuto tázání pozornost.

V tomto článku zastávám postoj, že ačkoli Schmitt v *Politické theologii* věnuje značnou pozornost výjimečnému stavu neboli mimořádnému právnímu režimu pro řešení krizí, není tento problém jejím hlavním předmětem. Dokonce i suverenita, třebaže jde o klíčový pojem tohoto svazku, slouží Schmittovi do značné míry spíše jako *prostředek k jinému účelu*,⁷⁸ jímž je i nadále *polemika* se zákonným pozitivismem a rovněž Kelsenovým normativismem *stran podstaty práva a vztahu mezi ním a mocí a problému uskutečnění práva*.⁷⁹

Nelze si nevšimnout, že se Schmitt v *Politické theologii* intenzivně obrací proti tzv. „státoprávnímu“ myšlení, kam řadí jak zákonný pozitivismus, tak i normativismus. Tomuto přístupu je podle něj s ohledem na jeho metodologická východiska vlastní snaha absolutní výjimku potlačit mj. pomocí právní regulace a zakotvení mimořádných právních režimů pro případ nouze a suverenitu neutralizovat.

V kontextu výše uvedené polemiky je pro Schmitta podstatné, že toto úsilí nemůže být úspěšné a že absolutní výjimku či nouzi je sice možné *vytěšňovat*, ale není možné ji *vytěsnit*. Schmitt k tomu poznamenává, že jestliže „se podaří vymezit ona oprávnění, která jsou udělována pro výjimečný případ [...] bude otázka suverenity o jeden důležitý krok posunuta, přirozeně však ne odstraněna.“⁸⁰ Realita má zkrátka bohatší fantazii než normotvůrce.⁸¹ Není možné s jistotou vyloučit, že nastane existenční krize, kterou nebude možné překonat na základě kompetencí daných v pozitivním právním řádu.⁸²

Jelikož je absolutní výjimka přítomna jako možnost, klade se otázka, jak ji hodnotit z hlediska práva a právní vědy. Zastánci zákonného pozitivismu podobně jako normativismu si pochopitelně uvědomují, že může nastat, odmítají však, že by příslušné konání bylo *právní*

⁷⁶ PT, s. 9.

⁷⁷ Srov. ibid., s. 9 a násl.

⁷⁸ Srov. v tomto duchu CROCE, M., SALVATORE, A. Little Room for Exceptions. On Misunderstanding Carl Schmitt. *History of European Ideas*. 2021, sv. 47, č. 7, s. 1169–1183. ISSN 0191-6599. DOI: <https://doi.org/10.1080/01916599.2021.1894593>

⁷⁹ Srov. CROCE, M. The Enemy As the Unthinkable. A Concretist Reading of Carl Schmitt's Conception of the Political. *History of European Ideas*. 2017, sv. 43, č. 8, s. 1016–1028. ISSN 0191-6599. DOI: <https://doi.org/10.1080/01916599.2017.1285099>. K polemice mezi Kelsenem a Schmittem srov. např. MEHRING, R. Staatsrechtslehre, Rechtslehre, Verfassungslehre. Carl Schmitts Auseinandersetzung mit Hans Kelsen. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 1994, sv. 80, č. 2, s. 191–202. ISSN 0001-2343.

⁸⁰ PT, s. 14.

⁸¹ Srov. QUARITSCH, H. Souveränität im Ausnahmezustand. Zum Souveränitätsbegriff im Werk Carl Schmitts. *Der Staat*. 1996, sv. 35, č. 1, s. 1–30, zde s. 21. ISSN 0038-884X.

⁸² K souvisejícímu pojmu ústavní nouze srov. DIENSTBIER, J. Stav ústavní nouze. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 11, s. 1033–1051. ISSN 0231-6625.

kategorií. Řečeno s Anschützem: „*Státní právo zde končí*“.⁸³ Dochází tak k vytěsnění suverenity a absolutní výjimky z právní vědy, resp. k identifikaci suverenity se státem coby ustavenou právníkou osobou nebo právním řádem jako takovým.

Schmitt naopak absolutní výjimku neklade mimo pole právní filosofie a chápe ji ne pouze jako faktický jev a mocenskou záležitost, ale naopak jako právní pojem, a to dokonce zásadního významu, neboť ji pojímá jako *decisi*, jež je specifickým *právním* formálním neboli utvářejícím momentem. Opačný přístup kritizuje jako projev hrubého a metodologicky neuspokojivého přenášení „*schematické disjunkce sociologie a právní vědy*“ do předmětné oblasti.⁸⁴

Schmitt v *Politické teologii* podobně jako v dřívějších textech odmítá klást rovnítko mezi pojem práva a soustavu pozitivních právních norem a klade důraz na význam decise pro právo. Na rozdíl od některých konkurenčních interpretací mám ovšem za to,⁸⁵ že se neuchyluje k opačnému extrému a neprovádí identifikaci práva a suverenity, což by vedlo k trvalé *aktuální* přítomnosti suveréna. Schmitt v *Politické teologii* neztotožňuje právní řád a *decisi*, ale chápe jej jako dialektickou *jednotu norem a decisi coby dvou na sebe neredukovatelných právních elementů*.

Tyto dva prvky prostupují sice celý právní řád, nicméně v odlišných kontextech se proměňuje míra jejich uplatnění, a to, podobně jako v *Diktatuře*, v závislosti na tom, zda je nebo není dána normální situace, již normy pozitivního práva předpokládají, aby mohly platit a naplňovat svůj účel, kterým je uskutečnění ideje práva, jež je zprostředkována skrze *decisi* suveréna. Zatímco v normálním případě je „*samostatný moment rozhodnutí zredukován na minimum*“, ve skutečně výjimečném případě je naopak „*zlikvidována norma*“.⁸⁶ Oba konstituenty jsou ovšem vždy logicky provázány. Norma je odkázána na *decisi*, neboť teprve rozhodnutím sporu o obsah o sobě neurčité ideje práva získává normativita určitou podobu a vzniká právní forma a normalita, v níž mohou platit předpisy pozitivního práva. Čistá *decise* je odkázána na normu, protože jejím smyslem je konkretizovat o sobě neurčitou ideu práva a ustavit či obnovit normalitu neboli vytvořit prostor pro platnost norem coby svého protikladu a ustoupit do pozadí. Jejím účelem je, řečeno slovníkem *Diktatury*, učinit sebe samu zbytečnou.

Schmitt se tedy v *Politické teologii* k suverenitě a absolutní výjimce jakožto rozhodnutí „*v eminentním smyslu*“⁸⁷ upíná ne proto, že má tato výjimka představovat nový modus vládnutí či novou „normalitu“, ale z právněfilosofických a epistemických důvodů proto, že je obzvláště příhodným nástrojem pro rozvinutí výše tematizované polemiky stran pojmu práva. *Decise* zde totiž vystupuje do popředí samostatně v „*absolutní čistotě*“ a prokazuje „*svou pojmovou samostatnost*“.⁸⁸

⁸³ ANSCHÜTZ, G. *Handbuch des Deutschen Staatsrechts*. 1/2. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998, 1499 s., s. 906. ISBN 978-3-16-147011-0. Přeložil autor. Srov. k tomu dále SCHMITT, 2017, op. cit., s. 332.

⁸⁴ *PT*, s. 14.

⁸⁵ Srov. GROSS, 2000, op. cit.

⁸⁶ *PT*, s. 14.

⁸⁷ *PT*, s. 9.

⁸⁸ *Ibid.*, s. 14. Zdůraznil autor.

Právě na výjimce a dalších mezních pojmech se totiž snad nejzřetelněji vyjevují rozdíly mezi různými právními školami a jejich případné nedostatečnosti.⁸⁹ Vskutku je možné přitakat tvrzení, že v oblasti toho, co je běžné a „normální“, nejsou obrysy svárů a diferencí různých přístupů tak zřetelné. Uvažme např. známý spor klasického právního pozitivismu a přirozenoprávní školy stran konfliktu mezi spravedlností a právní jistotou. Dokud dochází až na dílčí excesy k realizaci spravedlnosti prostřednictvím pozitivního práva, není rozepře mezi zastánci obou směrů aktuální a působí dojmem toliko teoretické různice. Dokonce i tehdy, když je pozitivní právo „*obsahově nespravedlivé a neúčelné*“, není překročen práh, který by pro většinu zastánců přirozenoprávní teorie ospravedlňoval vzdor, jak nás poučuje Radbruchova formule.⁹⁰ Nenáležitě zákonné bezpráví musí ustoupit spravedlnosti až v okamžiku, kdy dosáhne „*nesnesitelné míry*“, tj. právě tehdy, pokud se jedná o extrémní, mezní případ.

Výjimečný stav zůstává ve Schmittově pojetí, na rozdíl od zákonného pozitivismu, „*právnímu poznání přístupný, protože oba prvky, norma i rozhodnutí, setrvávají v rámci právní sféry*“.⁹¹ Odtud pak lze rozumět také jinak poněkud tajnosnubně znějící tezi, podle níž „*výjimečný stav je stále ještě něco jiného než anarchie a chaos*“, neboť v něm „*trvá v právním smyslu stále ještě řád, i když ne řád právní*“.⁹² Třebaže je evidentní, že právní řád ve smyslu souboru pozitivních právních norem v okamžiku absolutní výjimky „*netrvá*“, neboť její podstata tkví právě v tom, že jej jako celek suspenduje, je možné podle Schmitta i v této situaci o existenci řádu v právním smyslu hovořit, nakolik je dána rozhodovací autorita přijímající decisi jako druhý formální právní element, jenž je vztažen k nadpozitivní ideji práva, o jejímž obsahu rozhoduje a kterou uskutečňuje.

V tomto kontextu je také možné podat odpověď na v sekundární literatuře diskutovanou otázku, proč Schmitt v *Politické teologii* nepracuje s rozlišením komisařské a suverénní diktatury, které bylo zásadní pro *Diktaturu*. Důvodem není změna koncepce a odklon od komisařské diktatury k diktatuře suverénní, jak se nás snaží přesvědčit někteří autoři,⁹³ ale rozdílné zaměření *Politické teologie* a odlišný cíl, který Schmitt sleduje a jímž je polemika se „státoprávním“ myšlením o pojem práva a právního řádu.

Komisařská diktatura má z hlediska tohoto záměru jen omezenou relevanci, neboť se jedná o institut, jenž je i podle konkurenčních přístupů „*právnímu poznání přístupný*“⁹⁴ a nevyjevuje decisi v její čistotě. Pokud stát čelí krizi a jeho právní řád umožňuje její překonání v mezích

⁸⁹ Srov. SCHMITT, C. Die staatsrechtliche Bedeutung der Notverordnung, insbesondere ihre Rechtsgültigkeit. In: SCHMITT, C. (vyd.). *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1925–1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 235–362, zde s. 260. ISBN 3-428-01329-8. DOI: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-41329-4>

⁹⁰ Srov. RADBRUCH, G. *O napětí mezi účely práva*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 157 s., s. 130. ISBN 978-80-7357-919-7.

⁹¹ *PT*, s. 14. Zdůraznil autor.

⁹² *Ibid.*, s. 14.

⁹³ Srov. GROSS, 2000, op. cit., s. 1828, 1833 a násl. a 1840. LAZAR, N. C. *States of Emergency in Liberal Democracies*. 1. vyd. New York: Cambridge University Press, 2013, 190 s., s. 41. ISBN 978-0521172974. MCCORMICK, 1997, op. cit.

⁹⁴ *PT*, s. 14.

pozitivního práva, např. na základě reglementovaného výjimečného stavu, nejedná se o skutečně extrémní případ, který by byl způsobilý uvést zastánce „státoprávní“ filosofie práva do zásadních nesnází. Nemáme zde totiž co do činění se skutečnou decísi.⁹⁵

Bod zlomu představuje až jednání suveréna, které se podle Schmitta z povahy věci nezákládá na kompetenci a neopírá o normu pozitivního práva. Právě ve vztahu k němu lze jasně předvést odlišnosti relevantních směrů na poli filosofie práva. V *Politické teologii* je na rozdíl od *Diktatury* lhostejno, jaký cíl moc v krizi sleduje, zda restituční nebo revoluční. Podstatné je pouze to, zda vybočuje mimo rámec pozitivního právního řádu, a otázka, zda jsou kroky přijaté v absolutním výjimečném stavu traktovatelné jako právní jednání (decisionismus), nebo nikoli (zákonný pozitivismus a normativismus).⁹⁶

Schmitt se tedy v *Politické teologii* cele zaměřuje na suverenitu a v zásadě ignoruje komisařskou diktaturu ne proto, že by změnil svou pozici, ale proto, že z hlediska tématu spisu je komisařská diktatura, na rozdíl od suverenity, nepodstatná, neboť na šachovnici sporu mezi decisionismem a konkurenčními koncepcemi práva jí zásadní role nepřislší.

Právní relevance a význam decise vyplývá v *Politické teologii* obdobně jako v předchozích publikacích ze Schmittovy reflexe podmínek uskutečnění práva a přesvědčení, že idea práva se nemůže realizovat sama, a je tudíž pro své uskutečnění odkázána na zprostředkovatele. Podobně jako v *Diktatuře* je zde pro Schmitta zásadní, jak jsem výše uvedl, že za podmínku platnosti právních norem pokládá existenci faktické situace, kterou lze ve vztahu k nim označit jako „normální“.⁹⁷ Ta je obecně vzato zpravidla a většinou dána (a v mé interpretaci na věc takto pohlíží rovněž Schmitt, třebaže se v kontextu krize výmarské republiky poměrně pochopitelně soustředí na mimořádné postupy) s tím, že běžná ohrožení či případně narušení normality je možné řešit na základě pozitivního právního řádu nebo eventuálně v něm zakotvených mimořádných právních režimů.⁹⁸

Skutečně krizová situace a absolutní výjimka přicházejí na scénu typicky tehdy, pokud dojde k zásadnímu zpochybnění stávající normality jako takové a sporu o její obsah, který není možné překonat v mezích pozitivního právního řádu, což má za následek, nahlíženo optikou stávajícího řádu, že postupy v souladu s pozitivní preskripcí nevedou k naplnění smyslu normy, jímž je uskutečnění ideje práva. Ve shodě s logikou *Diktatury* Schmitt v *Politické teologii* uvádí, že aby „měl právní řád smysl, musí být nastolen pořádek“,“⁹⁹ který umožní, aby aplikace právních předpisů skutečně vedla k realizaci práva. Pokud jsou ustanovení pozitivního práva standardně či formalisticky uplatňována v podmínkách abnormality a sporu o právo,

⁹⁵ Srov. SCHMITT, 2017, op. cit., s. 371.

⁹⁶ Viz rovněž rozbor v textu BELLING, V. Výjimečný stav a hranice právního státu. *Právník*. 2018, roč. 157, č. 3, s. 200–220, zde s. 214. ISSN 0231-6625.

⁹⁷ Toto postavení normality je dále akcentováno v řadě dalších Schmittových spisů, srov. např. SCHMITT, 2013, op. cit., s. 46. Dále srov. FIJALKOWSKI, J. *Die Wendung zum Führerstaat. Die ideologischen Komponenten in der Politischen Philosophie Carl Schmitts*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 1958, 224 s., s. 181. ISBN 978-3-663-19623-5. Dostupné z: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-663-19675-4>

⁹⁸ Srov. k tomu CAMPAGNA, N. *Carl Schmitt. Eine Einführung*. Parerga, Berlin 2004, 333 s., s. 22. ISBN 3-937262-00-8.

⁹⁹ *PT*, s. 15.

nemusí naplňovat řádně svůj účel a mohou být „nesmyslná“, resp. mohou vést z hlediska práva, jež mají uskutečnit, k „nesmyslným“ výsledkům.

Jako příklad takového „nesmyslného“ důsledku postupu dle ustanovení pozitivního práva můžeme uvést Schmittem později představený pojem legální revoluce, během níž určitá politická síla využívá svého postavení, aby pomocí *formálně legálních* prostředků odstranila stávající řád a nahradila jej novým.¹⁰⁰ V takovém mezním případě je v logice Schmittova pojetí *legitimní*, aby je suverén suspendoval a svou autoritu opřel bezprostředně o nadpozitivní ideu práva, jež má být uskutečněna, přičemž jeho konání lze prohlásit za „právnímu poznání přístupné“ mj. s ohledem na cíl, který má sledovat a jímž je nastolení normálních podmínek, v nichž pozitivní právní normy, jež právo uskutečňují, budou moci opět platit.

Právě v takových výjimečných a „epochálních“ okamžicích se dostávají ke slovu decise v čisté podobě a suverenity jako *právně relevantní kategorie*. Její relevance pro právo také v *Politické teologii* spočívá v tom, že stanovuje a zajišťuje základní rámec zprostředkování mezi normativitou a fakticitou tak, že v pozici nejvyšší moci, v níž se právo a moc stýkají, rozhodne „spor o právo“, čímž položí základy platnosti norem pozitivního práva a přijme první nutný krok na cestě k uskutečnění práva (potažmo v existenční krizi krok k obnově normality jako předpokladu jeho realizace), jak to odpovídá logice *Hodnoty státu a významu jednotlivce a Diktatury*. Esenci suverenity tvoří podle *Politické teologie* to, že má jakožto nejvyšší moc monopol na rozhodnutí v poslední instanci,¹⁰¹ monopol na to oddělit právo od pozitivních norem za účelem nastolení podmínky, za níž budou moci právní normy opět platit a naplňovat svůj účel.

Suverén tedy v případě existenčního konfliktu vystupuje do popředí jako instance, jež rozeře gordický uzel sporu o právo a rozhodne o tom, v „čem *spočívá veřejný či státní zájem, veřejné bezpečí a pořádek, le salut public atd.*“¹⁰² neboli jaký je obsah jádra právního řádu. Tato teze je dále potvrzena v pozdější části první kapitoly, kde Schmitt v souvislosti s *bellum omnium contra omnes* a sporem o to, co je „*obecně nejlepší*“, uvádí, že „*suverenity [...] spočívá právě v tom, že tento spor rozhodne a definitivně určí, co je veřejný pořádek a bezpečnost a kdy je narušen atd.*“¹⁰³ Nejvyšší moc je pojmem právním, protože je vztažena k ideji práva a tvoří *conditio sine qua non* jejího uskutečnění v empirické realitě.

Slavné Schmittovo tvrzení, podle něhož se rozhodnutí suveréna „*normativně nazíráno rodí z ničeho*“, je v tomto kontextu podle mého soudu třeba vyložit tak, že z logiky věci nemůže být odvozeno z *normy* pozitivního práva, ale ani poměřováno nadpozitivními *normami* s předem daným určitým obsahem. To však neznamená, že je přijato ve zcela „anomálním“ prostoru, neboť jeho referenčním bodem zůstává mu předřazená formální idea práva, k níž se suverén jakožto instituce vztahuje a jíž je formálně podřízen. Na tomto vztahu se také

¹⁰⁰ Srov. k tomu SCHMITT, 2005, op. cit. Z hlediska ČR stojí za zmínku, že Schmitt převrat v Československu v únoru 1948 charakterizuje právě jako legální revoluci. Srov. SCHMITT, C. Vorwort. In: SCHMITT, 2003, op. cit., s. 7–8.

¹⁰¹ Srov. *PT*, s. 15.

¹⁰² *Ibid.*, s. 9.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 12.

zakládá rozdíl mezi *suverénem* a pouhým *držitelem moci, rozhodnutím* a pouhým *příkazem* stejně jako *povinností poslušností* a pouhým *donucením*.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo předvést na pozadí pro Schmitta specifické reflexe problému uskutečnění práva základní obrysy jeho *decisionismu* v té podobě, v níž došel výrazu v jeho raných a výmarských textech, a to pomocí rekonstrukce jeho pojmů právního řádu a suverenity, jež jsou klíčové pro jeho pojetí, které Schmitt sám ve svých polemicky orientovaných spisech nikde soustavně nepředstavil. Dále jsem se snažil doložit, že je na základě systematického výkladu Schmittových publikací možné rekonstruovat relativně stabilní jádro jeho pojetí právního řádu, jež (i) není obhajobou trvale přítomné, právními normami nesvázané moci a je méně radikální, než jak sugeruje nemálo interpretací i Schmittových přepjatých výroků, pokud je posuzujeme izolovaně, a (ii) navzdory odchylkám a posunům akcentů osvědčovalo v čase jistou trvalost a stojí v základu všech třech svazků, na něž jsem se zde zaměřil především, tj. *Hodnoty státu a významu jednotlivce*, *Diktatury* i *Politické teologie*. Ta tedy nepřináší zvrát ve Schmittově myšlení, jak tvrdí někteří autoři, ale nese se naopak spíše ve znamení kontinuity s předchozími díly. Konečně jsem také argumentoval, že Schmittova nápadná orientace na absolutní výjimku nesleduje jako cíl instalaci trvalé *aktuální* přítomnosti suverénní moci coby nové podoby řádu, jak jsem již uvedl, ani není pouze projevem jeho osobní estetické fascinace výjimkou, ale má naopak právněfilosofickou a epistemic-kou motivaci. Závěrem této studie stručně shrnu Schmittův náhled na vztah práva a moci a podobu a vztahy hlavních prvků jeho *decisionistické* pozice, prostřednictvím níž se vymezuje vůči zákonnému pozitivismu a mocenské teorii právní na jedné straně a spravedlnostnímu přirozenému právu na straně druhé, a nastíním směr dalšího možného bádání.

Klíčový prvek právního řádu jako jednoty práva a moci tvoří podle Schmittova *decisionismu* *rozhodnutí suveréna*, jímž dochází k ukončení sporu o *ideu práva*, k níž musí být decise vždy vztažena a na kterou je třeba pohlížet tak, že tvoří normativní fundament právního řádu a logicky a formálně suverénní moci předchází. Výše uvedený personální element je pro ustavení řádu nutný, protože norma je o sobě *neurčitá* a *nemůže sebe samu aplikovat*. Potřeba tohoto prvku vyplývá ze Schmittovy dedukce *nutných podmínek uskutečnění práva v empirické realitě*. Má-li existovat (alespoň nějaké) právo jako *určitý* komplex s normativním nábojem utvářející účinně společenskou sféru, musí zde být v prvé řadě suverénní autorita, která v poslední instanci *rozhodne* spor o podobu o sobě *neurčité* ideje práva, čímž vytyčuje základní rámec pro vytváření zprostředkujícího pozitivního práva, a dále soubor institucí od tvůrce pozitivních právních norem až po soudce posuzujícího jednotlivý právní spor, jenž stanovuje obsah práva *in concreto*. Představa „vlády“ norem bez moci je podle Schmitta naivní, neadekvátní a nebezpečná, neboť v podmínkách absence zprostředkující autority znamená bezprostřední výklad práva ze strany každého jednotlivce (eventuálně zájmových skupin), což vede do situace, jež odpovídá Hobbesovu přirozenému stavu, popřípadě jednoduše „*vládu a suverenitu lidí, kteří se mohou na toto vyšší právo odvolat*“.¹⁰⁴ Vztah práva a moci můžeme

¹⁰⁴ SCHMITT, 2013, op. cit., s. 66.

u Schmitta popsat jako poměr na sebe vzájemně odkázaných podmínek existence právního řádu. Žádný právní řád není bez práva, bez moci a bez suverenity, v níž se jakožto pojmu nejvyšší moci právo a moc stýkají.¹⁰⁵

Konsekvencí tohoto přístupu je, že posláním státu (nebo obdobné entity) není uskutečnit určitou a předem danou vizi spravedlnosti či „pravdy“ v pozemské skutečnosti, ale prosadit alespoň nějakou spravedlnost ve světě sociální reality, která umožní nekonfliktní spoluexistenci lidí na určitém teritoriu.¹⁰⁶ Vyjádřeno pomocí Schmittovy terminologie: není ani tak důležité, *jak* se rozhodne, ale *že* se rozhodne, tj. že je překonán *status naturalis* a ustavena nebo obnovena normalita předpokládaná normami pozitivního práva.¹⁰⁷ Již v *Hodnotě státu a významu jednotlivce* se tak dočítáme: „dle okolností je důležitější, *že* se vůbec něco stává pozitivním ustanovením, než jaký konkrétní obsah se jím stane.“¹⁰⁸ Právě v určitosti práva a právní jistotě lze spatřovat základní vklad suverenity a státu relevantní pro právo a jeho uskutečnění. Zejména v podmínkách (epochálního) skutečného sporu o právo dává Schmittovo stanovisko smysl, neboť v takové situaci může být spíše než nepochybná správnost decise důležitější, že je přijato (alespoň nějaké) rozhodnutí, které bude akceptováno jako rozhodnutí nejvyšší moci a přivodí (alespoň nějaký) právní stav.

Aktem rozhodnutí suveréna získává o sobě abstraktní idea práva konkrétní *formu* a je definována faktická *normalita* jako vnitřní podmínka platnosti norem pozitivního práva, skrze něž dochází (standardně) k uskutečnění práva. Jeho rolí je ovšem nejen rozhodnutím stanovit obsah normality v revolučním aktu, ale v mezní situaci také posoudit, zda je či není dána a zda má být i nadále aplikována pozitivní norma nebo je namíste přistoupit k mimořádnému postupu, neboť aplikace pozitivních právních předpisů za daných okolností vede k výsledkům, jež jsou z hlediska ideje práva zprostředkované decisí nesmyslné.

Schmittův důraz na suverenitu není obhajobou arbitrární moci, jež není vztažena k právu, ale právně relevantní autority, která je orientována na ideu práva a svou decisí vytváří předpoklady uskutečnění práva a platnosti pozitivních právních preskripcí. Suverén je, a to i v *Politické teologii*, chápán jako *autoritatis interpositio*.¹⁰⁹ Jeho posláním tedy je v postavení „poručníka“ práva toliko „stvzovat“ a činit jasným, co je jeho obsahem. Je suverénem ne na základě vlastní síly nebo jiných obdobných schopností, ale poměru k něčemu ideálnímu, co jej *transcenduje*, díky čemuž lze vysvětlit vznik závazku poslušnosti v protikladu k pouhému faktickému donucení.¹¹⁰

¹⁰⁵ Srov. PT, s. 18. Dále srov. BELLING, V. *Legitimita moci v postmoderní době. Proč potřebuje Evropská unie členské státy?* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 211 s., s. 89 a násl. ISBN 978-80-210-5081-5.

¹⁰⁶ K charakteristice řádu moderního státu v tomto duchu srov. např. BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Vznik státu jako proces sekularizace*. In: HANUŠ, J. (vyd.). *Vznik státu jako proces sekularizace*. Brno: CDK, 2006, s. 7–24. ISBN 80-7325-089-6.

¹⁰⁷ Srov. PT, s. 45. Dále srov. DD, s. 22.

¹⁰⁸ *WSBE*, s. 80. Přeložil autor.

¹⁰⁹ Srov. PT, s. 27. *Autoritatis interpositio* je pojmem římského práva, jmenovitě konceptem spjatým s poručenstvím (*tutela*), jehož obsahem je, že akty poručenice nabývaly právní moci teprve v případě účasti poručníka. Srov. VANCURA, J. *Poručenství*. In: *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha: Jan Otto, 1903, s. 287–288 [cit. 19. 9. 2024]. Dostupné z: <https://archive.org/details/ottvoslovnknauni13ottogoog/page/286/mode/2up>

¹¹⁰ Srov. k tomu SCHUPMANN, 2018, op. cit., s. 100.

V těchto intencích je také třeba interpretovat Schmittovo přitakání Hobbesově tezi *auctoritas, non veritas facit legem*. Jeho smyslem není tvrdit, že právo je prostě produktem moci, jak je zjevné mj. ze struktury Schmittem zpracovaného Hobbesova krystalu, jehož vrchol tvoří právě *veritas*,¹¹¹ ale že pouhá (deklarovaná) správnost normy z ní ještě nečiní právo efektivně utvářející faktickou skutečnost. Kolik totiž existuje lidí a sociálních uskupení, tolik může existovat představ o tom, co je správné právo. Má-li být uskutečněno, musí k němu přistoupit nejvyšší moc, která spor o obsah práva rozhodne, čímž zajistí efektivní spojení mezi idealitou a realitou¹¹² a ustaví základní rámec pro formování společnosti podle určité vize práva, neboť platí, že teprve teď „*udílí skutečné právo*“¹¹³ a proměňuje jej v „*platnou minci*“.¹¹⁴ Právo schopné účinně formovat sociální realitu není ani pouhou mocí, ani pouhou pravdou, ale pravdou zprostředkovanou skrze moc.

Proti výše popsané pozici lze vznést námitku: „Ano, to je sice hezké, že suverén není podle Schmitta pouhým držitelem moci a je formálně právu podřízen, avšak pokud je to vposled on, kdo rozhoduje o jeho obsahu, aniž by podléhal jasné a formalizované kontrole, je mu zjevně materiálně naopak nadřazen. To, co Schmitt říká v *Diktatuře* o vztahu mezi suverénním diktátorem a lidem, totiž že suverénní diktátor je lidu formálně zcela podřízen, ale materiálně naopak plně nadřazen,¹¹⁵ platí *mutatis mutandis* také zde pro poměr mezi právem a suverénem, resp. držitelem moci. Vzniká tak podezření, že difference mezi Schmittem a mocenskou teorií právní je nakonec spíše teoretickou subtilitou a ve skutečnosti mezi nimi podstatného rozdílu není.“

Jsem přesvědčen, že tuto námitku je třeba brát vážně. Současně se ale také domnívám, že snaha nalézt řešení předmětného problému tvoří další z významných motivů Schmittovy filosofie práva a že v jeho textech můžeme vysledovat nemalé úsilí o to vypracovat rámec a mechanismy pro usměrnění suveréna především pomocí pojmů ideje, reprezentace, identity, instituce a úřadu, a to při inspiraci mj. úřadem papeže coby neomylného Kristova náměstka v pozemské skutečnosti.¹¹⁶ Objasnění této dimenze Schmittovy filosofie práva je nicméně s ohledem na její komplexitu třeba ponechat pro budoucí publikaci věnovanou specificky tomuto tématu.

Príspevek je zverejnen pod mezinárodní verzí licence
Creative Commons 4.0 International (CC-BY-4.0).

¹¹¹ Srov. SCHMITT, 2013, op. cit., s. 121.

¹¹² Srov. KIEFER, L. Begründung, Deziehung und Politische Theologie. Zu drei frühen Schriften von Carl Schmitt. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 1990, sv. 76, č. 4, s. 479–499, zde s. 484. ISSN 0001-2343. Dále srov. MOTUZAIT, I. *Die vielen Gestalten des Thomas Hobbes in der Deutung von Carl Schmitt und Leo Strauss*. 1. vyd. Wiesbaden: Springer, 2022, 336 s., s. 144 a násl. ISBN 978-3658388041. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-658-38805-8>

¹¹³ PASCAL, B. *Myslenky*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s., s. 153. ISBN 80-204-0850-9.

¹¹⁴ Srov. SCHMITT, 2013, op. cit., s. 121.

¹¹⁵ Srov. *DD*, s. 141.

¹¹⁶ Srov. k tomu *WSBE*, s. 95 a násl. Dále srov. SCHMITT, C. *Římský katolicismus a politická forma*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2013, 61 s., s. 22. ISBN 978-80-7298-482-4.